

FİİL ÇATISI

Fiilin cümlede nesne ve özne ile olan ilgisine "fiilin çatısı" denir. Bu ilgiden dolayı fiil çatısı nesnelere göre ve öznelerine göre olmak üzere ikiye ayrılır.

A) NESNESİNE GÖRE FİLDE ÇATI:

Nesne, yüklem bildirdiği işten etkilenen öğedir. Bazı cümlelerde nesne bulunmaz. Bunun için de nesne alıp almamalarına göre fiiller ikiye ayrılır:

1) Geçişli fiiller: Nesne alabilen fiillere geçişli fiil denir. Türkçede kılış/iş bildiren fiiller genellikle geçişlidir: sevmek, görmek, atmak...

2) Geçişsiz fiiller: Nesne almayan fiillere geçişsiz fiil denir. Geçişsiz fiiller; neyi, kimi sorularına cevap vermez. Durum ve oluş bildiren fiiller genellikle geçişsizdir: uyumak, ölmek, düşmek, susmak; yeşermek, sararmak...

Uyarı :Geçişsiz fiillerin yüklem olduğu cümlelerde nesne bulunmaz.

3) Oldurgan fiiller: Geçişsiz fiillerin ek yardımıyla geçişli durumu getirilmesidir.

Ek	nesne	Geçişsiz fiil	nesne	Oldurgan
- dir	Almaz.	öl-	onu	öl-dür-
- ır	Almaz	yat-	onu	yat-ır
- t	Almaz	uyu-	onu	uyu-t-
- tir	Almaz	sus-	onu	sus-tur-

4) Ettirgen fiiller: Geçişli fiillerin geçişlilik derecesinin ek yardımıyla artırılmasıdır. Bu fiillerde işi başkasına yaptırma anlamı vardır.

Ek	Geçişli fiil	Ettirgen Fiil	Anlamı
- dir	al-	aldır-	İş başkasına yaptırma anlamı vardır.
- ır	iç-	iç-ir	
- t	bekle-	bekle-t-	
- tir	çek-	çek-tir-	

Uyarılar:

1. Bazı fiiller cümledeki anlamına göre geçişli ya da geçişsiz olur.

Ömrümüz çalışmakla geçti: (geçişsiz)
Sınıfını takdirle geçti:

Şifreyi girdi. (geçişli)
İçeriye girdi. (geçişsiz)

2. Bazı fiiller geçişli olduğu halde cümlede nesne kullanılmayabilir. Bu durumda da fiil geçişlidir.
Ben de (seni) çok sevdim.

B) ÖZNESİNE GÖRE FİİLDE ÇATI:

Özne, cümlede yüklem bildirdiği işi ya da bir oluşu, durumu gerçekleştiren öğedir.

1. Etken fiiller: Gerçek öznesi belli olan fiillerdir. Etken fiiller çatı eki almaz.
Ali camı kırdı. (Ali, o)
Akşama kadar çalıştım. (ben)

2) Edilgen fiiller: Gerçek öznesi belli olmayan fiillerdir. Edilgen fiillerde gerçek özne yoktur, sözde özne vardır. -l ve -n çatı eklerinden birini alır.

Cam kırıldı.

Sınıf boyandı.

Uyarı: Edilgen fiillerin yüklem olduğu cümlelerde özne yoktur. Cümlede "başkası tarafından yapılma" anlamı vardır.

Ek	Etken	Edilgen Fiil	Anlamı
- l	gör-	gör-ül-	Eylemin öznesi (faili) belli değil.
- n	sev-	sev-il-	

3) Dönüşlü fiiller: Öznenin yaptığı işten, öznenin kendisinin etkilendiğini bildiren fiillerdir. Bu fiillerde - genelde-özne de nesne de aynıdır.
Çocuklar gölün kenarında yıkandı.
Başarılarını anlatarak övündü.
Bu duruma çok üzüldü.

Ek	Etken	Dönüşlü	Anlamı
- l	üz-	üz-ül-	Özne hem işi yapar; hem de yapılan işten etkilenir.
- n	giy-	giy-in-	

d) İşteş fiiller: Bir işin birden çok özne tarafından yapıldığını belirten fiillerdir.
İşteş fiillerin bildirdiği eylemi özneler ya birlikte ya da karşılıklı yaparlar.

Ek	Etken	İşteş	Anlamı
- l	gül-	gül-üş-	Eylemi birlikte yapma
- n	tanı-	tanı-ş-	Eylemi karşılıklı yapma.

1. Birlikte (ortaklaşa) yapma bildiren işteş fiiller:

Fiilin birden çok kişi tarafından birlikte yapıldığını bildiren fiillerdir.

Kuşlar uçtu.

Çocuklar güldü.

2. Karşılıklı yapma bildiren işteş fiiller:

Fiilin birden çok kişi tarafından karşılıklı yapıldığını bildiren fiillerdir.

Okulun önünde selamlaştılar.

İki arkadaş önce tokalaştı.

Uyarılar:

1. le+ş ekiyle türetilen beyazlaşmak, esmerleşmek, güzelleşmek, iyileşmek...gibi fiiller nitelik bildirmektedir. Bunlar, işteşlik bildirmez.

2. Bazı sözcükler, kendiliğinden işteştir: Savaş-, barış-, yarış-, güreş-

3. Öznedeki kişi tek olduğu zaman fiilde işteşlik aranmaz: tutuş-, sakinleş-, yetiş-...

1. ETKİNLİK: Aşağıdaki cümlelerin istenen çatıda olması için uygun bir fiil getiriniz.

1	Geçişsiz	Cam kenarındaki bardaklar	
2	Dönümlü	Sabah erken kalkıp	
3	İştış	Sorunu böyle çözemeyince	
4	Edilgen	Kitabın sararmış yaprakları	
5	Ettirgen	Yirmilik dişlerini doktora	

2. ETKİNLİK: Aşağıdaki etken çatılı fiilleri edilgen çatılı olarak cümlede kullanınız.

1	yap-	
2	çöz-	
3	ör-	
4	sil-	
5	boya-	
6	temizle -	
7	kızart-	
8	kaldır-	
9	yakala-	
10	topla-	
11	yırt-	
12	izle-	

3. Aşağıdaki fiilleri etken çatılı ve edilgen çatılı olacak şekilde cümle içinde kullanınız.

1	sev -	Etken	
		Edilgen	
2	vur -	Etken	
		Edilgen	
3	kır-	Etken	
		Edilgen	
4	öv-	Etken	
		Edilgen	
5	sat-	Etken	
		Edilgen	

ETKİNLİK: Bu parçada yer alan filleri aşağıdaki tabloya yerleştiriniz.

Bir gün konuşmak istedi, ağzını açtı, birileri hemen biber sürdü ağzına. Biber ağzını yaktı. Susmanın daha iyi olduğuna tam olarak inandı artık. Konuşmak ağzını yakıyordu çünkü. Sustu. Biraz daha büyüdü. Biberin acısı kayboldu ağzından. Bir daha konuşmaya kalktı, birileri eliyle ağzını kapadı. Her doğru her yerde söylenmez, dediler. Ara sıra açsa da ağzını doğruyu söylemekten korktu hep.

Nesnesine Göre	Geçişsiz	
	Geçişli	
Öznesine Göre	Etken	
	Edilgen	

5. ETKİNLİK: Aşağıdaki cümlelerin yüklemelerini nesne-yüklem ilişkisi yönünden inceleyiniz.

1	Vakti gelmeyince bülbül mü öter	
2	Yangınımı söndürmedi kar benim...	
3	Benimle değişti talihi bahtı,	
4	Kamil iken cahil ettim alimi,	
5	Ateş yanmayınca duman mı tüter	
6	Lokman Hekim bulamadı çaremi.	
7	Günahımla çok ocaklar söndürdüm.	
8	Yunus'umla öfkeleri dindirdim.	
9	Aslı için kül eyledim Kerem'i.	
10	İlahimle Mevlana'yı döndürdüm.	

6. ETKİNLİK: Bu dördlükte yer alan filleri nesnesine ve öznesine göre inceleyiniz.

Karacaoğlan der ki yandım ben öldüm
Her deliliği ben kendimde buldum
Dolanıp da kavil yerine geldim
Kavil yerlerinde bulamadığım

1.	Der:	Nesnesine göre	
		Öznesine Göre	
2.	Öldüm	Nesnesine göre	
		Öznesine Göre	
3.	Buldum:	Nesnesine göre	
		Öznesine Göre	
4.	Geldim:	Nesnesine göre	

7. ETKİNLİK: Aşağıdaki cümlelerin yüklemelerini özne-yüklem ilişkisi yönünden inceleyiniz.

1	Ben yoluna terk eyledim sılayı	
2	Kapısında yeşilbaşlı ördekler ötüşür.	
3	Irmağın başında çocuk elini yıkadı.	
4	Armağan gönderdim telli turnayı	
5	Bir aylık bebek güçlücke yıkandı.	
6	Arabaya trafik cezası yazılmış.	
7	Sabahtan uğradım yarin yurduna	
8	Dayanılmaz firkatine derdine	
9	Kitap fuarı yarın açılacak.	
10	İstediği kitabı alamayınca çok üzöldü.	

8. ETKİNLİK: Aşağıdaki fiilleri istenen türde çatılara uygun bir şekilde cümlede kullanınız.

1	uza-	Geçişsiz	
		Dönüşlü	
2	yor-	Dönüşlü	
		Etken	
3	bat-	Edilgen	
		Geçişli	
4	gül-	İşteş	
		Edilgen	
5	yüz-	İşteş	
		Ettirgen	
6	bil-	Edilgen	
		Ettirgen	